

DANDIN: KAVYADARSA, Pariccheda 1
based on the edition by S.K. Belvalkar, Poona 1924.

Input by Reinhold Gruenendahl

Plain Text version

atha kāvyādarśaḥ

caturmukhamukhāmbhoja- vanahamsavadhūr mama /
mānase ramatām dīrgham sarvaśuklā sarasvatī // 1.1 //
pūrvasāstrāṇi saṁhr̥tya prayogān upalakṣya ca /
yathāsāmarthyam asmābhiḥ kriyate kāvyalakṣaṇam // 1.2 //
iha śiṣṭānuśiṣṭānām śiṣṭānām api sarvathā /
vācām eva prasādēna lokayātrā pravartate // 1.3 //
idam andham tamaḥ kṛtsnam jāyeta bhuvanatrayam /
yadi śabdāhvayam jyotir āsaṁsāram na dīpyate // 1.4 //
ādirājayaśobimbam ādarśam prāpya vāṁmayam /
teṣām asaṁnidhāne 'pi na svayam paśya naśyati // 1.5 //
gaur gauḥ kāmadughā samyak prayuktā smaryate budhaiḥ /
duṣprayuktā punar gotvam prayoktuḥ saiva śaṁsati // 1.6 //
tad alpam api nopekṣyam kāvye duṣtam katham cana /
syād vapuḥ sundaram api śvitreṇaikena durbhagam // 1.7 //
guṇadoṣān aśāstrajñāḥ katham vibhajate naraḥ /
kim andhasyādhiḥkāro 'sti rūpabhedopalabdhiṣu // 1.8 //
ataḥ prajānām vyutpattim abhisamdhāya sūrayaḥ /
vācām vicitramārgāṇām nibabandhuḥ kriyāvidhim // 1.9 //
taiḥ śarīram ca kāvyānām alamkārās ca darśitāḥ /
śarīram tāvadiṣṭārtha- vyavacchinnā padāvalī // 1.10 //
padyam gadyam ca miśram ca tat tridhaiva vyavasthitam /
padyam catuṣpadī tac ca vṛttam jātir iti dvidhā // 1.11 //
chandovicityām sakalas tatprabandho nidarśitaḥ /
sā vidyā naus vivikṣūṇām gambhīram kāvyasāgarām // 1.12 //
muktakam kulakam kośaḥ saṁghāta iti tādrśaḥ /
sargabandhāmśarūpatvād anuktaḥ padyavistarāḥ // 1.13 //
sargabandho mahākāvyaṁ ucyate tasya lakṣaṇam /
āśir namaskriyā vastu- nirdeśo vāpi tanmukham // 1.14 //
itihāsakathodbhūtam itarad vā sadāśrayam /
caturvargaphalāyattam caturodāttanāyakam // 1.15 //
nagarārṇavaśailartu- candrārṅkodayavarṇanaiḥ /
udyānasalilakriḍā- madhupānaratotsavaiḥ // 1.16 //
vipralambhair vivāhaiś ca kumārodāyavarṇanaiḥ /
mantradūtaprayāñji- nāyakābhyudayair api // 1.17 //
alamkṛtam asaṁkṣiptam rasabhāvanirantaram /
sargair anativistṛṇaiḥ śravayavṛttaiḥ susaṁdhibhiḥ // 1.18 //
sarvatra bhinnavṛttāntair upetaṁ lokarāñjanam /
kāvyam kalpottarasthāyi jāyate sadalamkṛti // 1.19 //
nyūnam apy atra yaiḥkaiścid aṅgaiḥ kāvyam na duṣyati /
yady upātteṣu sampattir ārādhayati tadvidaḥ // 1.20 //
guṇataḥ prāg upanyasya nāyakam tena vidviṣām /
nirākaraṇam ity eṣa mārgaḥ prakṛtisundaraḥ // 1.21 //

vamśavīryaśrutādīni varṇayitvā ripor api /
 tajjayān nāyakotkarṣa- varṇanam ca dhinoti naḥ // 1.22 //
 apādaḥ padasaṁtāno gadyam ākhyāyikā kathā /
 iti tasya prabhedau dvau tayor ākhyāyikā kila // 1.23 //
 nāyakenaiva vācyānyā nāyakenetareṇa vā /
 svaguṇāviśkriyā doṣo nātra bhūtārthaśamsinaḥ // 1.24 //
 api tv aniyamo dṛṣṭas tatrāpy anyair udīraṇāt /
 anyo vaktā svayam veti kīdr̥g vā bhedalakṣaṇam // 1.25 //
 vaktraṁ cāparavaktraṁ ca socchvāsatvam ca bhedakam /
 cihnam ākhyāyikāyās cet prasaṅgena kathāsv api // 1.26 //
 āryādivatpraveśaḥ kiṁ na vaktrāparavaktrayoḥ /
 bhedaś ca dṛṣṭo lambādir ucchvāso vāstu kiṁ tataḥ // 1.27 //
 tat kathākyāyikety ekā jātiḥ saṁjñādvayāṅkitā /
 atraivāntarbhaviṣyanti śeṣās cākhyānajātayaḥ // 1.28 //
 kanyāharanaśamgrāma- vipralambhodayādayaḥ /
 sargabandhasamā eva naite vaiśeṣikā guṇāḥ // 1.29 //
 kavibhāvakṛtaṁ cihnam anyatrāpi na duṣyati /
 mukham iṣṭārthasamsiddhyai kiṁ hi na syāt kṛtātmanām // 1.30 //
 miśrāṇi nāṭakādīni teṣām anyatra vistaraḥ /
 gadyapadyamayī kācit campūr ity abhidhīyate // 1.31 //
 tad etad vānmayam bhūyaḥ saṁskṛtaṁ prakṛtaṁ tathā /
 apabhraṁśaś ca miśraṁ cety āhur āryās caturvidham // 1.32 //
 saṁskṛtaṁ nāma daivī vāg anvākhyātā maharṣibhiḥ /
 tadbhavas tatsamo deśīty anekaḥ prakṛtakramaḥ // 1.33 //
 mahārāṣṭrāśrayām bhāṣām prakṛṣṭam prakṛtaṁ viduḥ /
 sāgaraḥ sūktiratnānām setubandhādi yanmayam // 1.34 //
 śaurasenī ca gauḍī ca lāṭī cānyā ca tādr̥śī /
 yāti prakṛtam ity evam vyavahāreṣu saṁnidhim // 1.35 //
 ābhīradigiraḥ kāvyeshv apabhraṁśa iti smṛtāḥ /
 śāstreṣu saṁskṛtād anyad apabhraṁśatayoditam // 1.36 //
 saṁskṛtaṁ sargabandhādi prakṛtaṁ skandhakādikam /
 osarādīny apabhraṁśo nāṭakādi tu miśrakam // 1.37 //
 kathāpi sarvabhāṣābhiḥ saṁskṛtena ca badhyate /
 bhūtabhāṣāmayīm prāhur adbhutārthām bṛhatkathām // 1.38 //
 lāsyacchalitaśamyādi prekṣārtham itarat punaḥ /
 śravyam eveti saiṣāpi dvayī gatir udāhṛtā // 1.39 //
 asty aneko girām mārgaḥ sūkṣmabhedāḥ parasparam /
 tatra vaidarbhagauḍīyau varṇyete prasphuṭāntarau // 1.40 //
 śleṣaḥ prasādaḥ samatā mādhyam sukumāratā /
 arthavyaktir udāratvam ojaḥkāntisamādhayaḥ // 1.41 //
 iti vaidarbhamārgasya prāṇā daśa guṇāḥ smṛtāḥ /
 eṣām viparyayaḥ prāyo lakṣyate gauḍavartmani // 1.42 //

[śleṣa vs. śithila]

śliṣṭam aspr̥ṣṭaśaithilyam alpaprāṇākṣarottaram /
 śithilam mālatimālā lolālikalilā yathā // 1.43 //
 anuprāsadhīyā gauḍais tad iṣṭam bandhagauravāt /
 vaidarbhair mālatīdāma laṅghitam bhramarair iti // 1.44 //

[prasāda vs. vyutpanna]

prasādavat prasiddhārtham indor indīvaradyuti /

lakṣma lakṣmīm tanotīti pratītisubhagaṃ vacaḥ // 1.45 //
vyutpannam iti gauḍiyair nātirūḍham apīṣyate /
yathānatyarjunābjanma- sadṛkṣāṅko balakṣaguḥ // 1.46 //

[samatā vs. vaiṣamyā]

samaṃ bandheṣv aviṣamaṃ te mṛdusphuṭamadhyamāḥ /
bandhā mṛdusphuṭonmiśra- varṇavinyāsayonayaḥ // 1.47 //
kokilālāpavācālo mām eti malayānilaḥ /
ucchalacchīkarācchāccha- nirjharāmbhaḥkaṅkṣitaḥ // 1.48 //
candanapraṇayodgandhir mando malayamārutaḥ /
spardhate ruddhamaddhairyo vararāmāmukhānilaiḥ // 1.49 //
ity anālocya vaiṣamyam arthālamkāraḍambarau /
apekṣamāṇā vavṛdhe paurastyā kāvyapaddhatiḥ // 1.50 //

[mādhurya]

madhuraṃ rasavad vāci vastuny api rasasthitiḥ /
yena mādhyaṅti dhīmanto madhuneva madhuvratāḥ // 1.51 //

[(1.) anuprāsa (śabdālamkāra) vs. varṇāvṛtti]

yayā kayācic chrutyā yat samānam anubhūyate /
tadrūpā hi padāsattiḥ sānuprāsā rasāvahā // 1.52 //
eṣa rājā yadā lakṣmīm prāptavān brahmaṇapriyaḥ /
tataḥ prabhṛti dharmasya loke 'sminn utsavo 'bhavat // 1.53 //
itīdam nāḍṛtaṃ gauḍair anuprāsas tu tatpriyaḥ /
anuprāsād api prāyo vaidarbhair idam iṣyate // 1.54 //
varṇāvṛttir anuprāsaḥ pādeṣu ca padeṣu ca /
pūrvānubhavasamkāra- bodhinī yady adūratā // 1.55 //
candre śaranniśottamse kundastavakavibhrame /
indranīlanibham lakṣma samdadhāty anilaḥ śriyam // 1.56 //
cāru candramasaṃ bhīru bimbaṃ paśyaitad ambare /
manmano manmathākrāntaṃ nirdayaṃ hantum udyatam // 1.57 //
ity anuprāsam icchanti nātidūrāntaraśrutim /
na tu rāmāmukhāmbhoja- sadṛśaś candramā iti // 1.58 //
smaraḥ kharāḥ khalāḥ kāntaḥ kāyaḥ kopaś ca naḥ kṛṣaḥ /
cyuto māno 'dhiko rāgo moho jāto 'savo gatāḥ // 1.59 //
ity ādi bandhapāruṣyam śaithilyam ca nigacchati /
ato naivam anuprāsaṃ dākṣiṇātyāḥ prayuñjate // 1.60 //

[(2.) yamaka (śabdālamkāra; Vw.)]

āvṛttim varṇasamghāta- gocarāṃ yamakaṃ viduḥ /
tat tu naikāntamadhuram ataḥ paścād vidhāsyate // 1.61 //

[(3.) agrāmyatā (arthālamkāra) vs. grāmyatā]

kāmaṃ sarvo 'py alamkāro rasam arthe niṣāṅcati /
tathāpy agrāmyataivaitaṃ bhāraṃ vahati bhūyasā // 1.62 //
kanye kāmayamānaṃ mām na tvam kāmayase katham /
iti grāmyo 'yam arthātmā vairasyāya prakalpate // 1.63 //
kāmaṃ kandarpacāṅḍālo mayi vāmākṣi nirdayaḥ /
tvayi nirmatsaro diṣṭyety agrāmyo 'rtho rasāvahaḥ // 1.64 //
śabde 'pi grāmyatāsty eva sā sabhyetarakīrtanāt /
yathā yakārādipadaṃ ratyutsavanirūpaṇe // 1.65 //

padasaṁdhānavṛtṭyā vā vākyārthatvena vā punaḥ /
duṣpratītikaram grāmyam yathā yā bhavataḥ priyā // 1.66 //
kharam prahr̥tya viśrāntaḥ puruṣo vīryavān iti /
evam ādi na śamsanti mārgayor ubhayor api // 1.67 //
bhaginībhagavatyādi sarvatraivānumanyate /
vibhaktam iti mādhyam ucyate sukumāratā // 1.68 //

[sukumāratā vs. dīpta]

aniṣṭhurākṣaraprāyam sukumāram iheṣyate /
bandhaśaithilyadoṣas tu darśitaḥ sarvakomale // 1.69 //
maṇḍalikṛtya barhāṇi kaṅṭhair madhuragītibhiḥ /
kalāpinaḥ pranṛtyanti kāle jīmūtamālini // 1.70 //
ity anūrjita evārtho nālamkāro 'pi tādr̥śaḥ /
sukumāratayaivaitad ārohati satām manaḥ // 1.71 //
dīptam ity aparair bhūmnā kṛcchrodyam api badhyate /
nyakṣeṇa kṣayitaḥ pakṣaḥ kṣatriyāṇām kṣaṇād iti // 1.72 //

[arthavyakti vs. neyatva]

arthavyaktir aneyatvam arthasya hariṇoddhṛtā /
bhūḥ khurakṣuṇṇanāgāsrg- lohitād udadher iti // 1.73 //
mahī mahāvarāheṇa lohitād uddhṛtodadheḥ /
itīyaty eva nirdiṣṭe neyatvam uragāsṛjaḥ // 1.74 //
nedṛśam bahu manyate mārgayor ubhayor api /
na hi pratītiḥ subhagā śabdanyāyavilāṅghinī // 1.75 //

[udāratvam]

utkarṣavān guṇaḥ kaścid yasminn ukte pratiyate /
tadudārāhvayam tena sanāthā kāvyapaddhatiḥ // 1.76 //
arthinām kṛpānā dr̥ṣṭis tvanmukhe patitā sakṛt /
tadavasthā punar deva nānyasya mukham iḥṣate // 1.77 //
iti tyāgasya vākye 'sminn utkarṣaḥ sādhu lakṣyate /
anenaiva pathānyatra samānanyāyam ūhyatām // 1.78 //
ślāghyair viśeṣaṇair yuktam udāram kaiścid iṣyate /
yathā līlāmbujakṛīḍā- sarohemāṅgadādayaḥ // 1.79 //

[ojas]

ojaḥ samāsabhūyastvam etad gadyasya jīvitam /
padye 'py adākṣiṇātyānām idam ekaṁ parāyaṇam // 1.80 //
tad gurūṇām laghūnām ca bāhulyālpatvamiśraṇaiḥ /
uccāvacaprakāram tad dr̥śyam ākhyāyikādiṣu // 1.81 //
astamastakaparyasta- samastārkāmśusamstarā /
pīnastanasthitātāmra- kamravastreva vāruṇī // 1.82 //
iti padye 'pi paurastyā badhnanty ojasvinīr giraḥ /
anye tv anākulam hṛdyam icchanty ojo girām yathā // 1.83 //
payodharataṭsaṅga- lagnasaṁdhyātapāmsukā /
kasya kāmāturam ceto vāruṇī na kariṣyati // 1.84 //

[kānti vs. atyukti]

kāntam sarvajagatkāntam laukikārthānatikramāt /
tac ca vārttābhīdhāneṣu varṇanāsv api dr̥śyate // 1.85 //
grhāṇi nāma tāny eva taporāśir bhavādr̥śaḥ /

sambhāvayati yāny eva pāvanaiḥ pādapāmsubhiḥ // 1.86 //
anayor anavadyāṅgi stanayor jṛmbhamāṇayoḥ /
avakāśo na paryāptas tava bāhulatāntare // 1.87 //
iti sambhāvyaṃ evaitad viśeṣākhyānasamskṛtam /
kāntaṃ bhavati sarvasya lokayātrānuvartinaḥ // 1.88 //
lokātīta ivātyartham adhyāropya vivakṣitaḥ /
yo 'rthas tenāti tuṣyanti vidagdḥā netare janāḥ // 1.89 //
devadhiṣṇyam ivārādhyam adyaprabhṛti no gṛham /
yuṣmatpādarajaḥpāta- dhautaniḥśeṣakilbiṣam // 1.90 //
alpaṃ nirmitam ākāśam anālocyaiva vedhasā /
idam evaṃvidhaṃ bhāvi bhavatyāḥ stanajṛmbhaṇam // 1.91 //
idam atyuktir ity uktam etad gaudopalālitam /
prasthānaṃ prakpraṇītam tu sāram anyasya vartmanaḥ // 1.92 //

[samādhi]

anyadharmas tato 'nyatra lokasīmānurodhinā /
samyag ādhīyate yatra sa samādhiḥ smṛto yathā // 1.93 //
kumudāni nimilāni kamalāny unmiṣanti ca /
iti netrakriyādhyāsāl labdhā tadvācinī śrutiḥ // 1.94 //
niḥṣṭhyūtodgīrṇavāntādi gauṇavṛttivyapāśrayam /
atisundaram anyatra grāmyakakṣāṃ vigāhate // 1.95 //
padmāny arkāmśuniḥṣṭhyūtāḥ pītvā pāvakavipruṣaḥ /
bhūyo vamantīva mukhair udgīrṇārūṇareṇubhiḥ // 1.96 //
iti hr̥dyam ahr̥dyam tu niḥṣṭhīvati vadhūr iti /
yugapan naikadharmāṇām adhyāśas ca smṛto yathā // 1.97 //
gurugarbhabharaklāntāḥ stanantyo meghapaṅktayaḥ /
acalādḥityakotsaṅgam imāḥ samadhiśerate // 1.98 //
utsaṅgaśayanam sakhyāḥ stananam gauravam klamaḥ /
itīme garbhīṇīdharmā bahavo 'py atra darsitāḥ // 1.99 //
tad etat kāvyasarvasvam samādhir nāma yo guṇaḥ /
kavisārthaḥ samagro 'pi tam ekam anugacchati // 1.100 //

iti mārgadvayam bhinnam tatsvarūpanirūpaṇāt /
tadbhedās tu na śakyante vaktum pratikavi sthitāḥ // 1.101 //
ikṣuksīraguḍādīnām mādḥuryasyāntaram mahat /
tathāpi na tad ākhyātum sarasvatyāpi śakyate // 1.102 //
naisargikī ca pratibhā śrutam ca bahu nirmalam /
amandaś cābhiyogo 'syāḥ kāraṇam kāvyasaṃpadaḥ // 1.103 //
na vidyate yady api pūrvavāsanā- guṇānubandhi pratibhānam adbhutam /
śrutena yatnena ca vāg upāsītā dhruvam karoty eva kamapy anugraham // 1.104 //
tad astatandair anīśam sarasvatī śramād upāsya khalu kīrtim īpsubhiḥ /
kṛṣe kavīve 'pi janāḥ kṛtaśramāḥ vidagdḥagoṣṭhiṣu vihartum īśate // 1.105 //

// iti kāvyadarśe mārgavibhāgo nāma prathamāḥ paricchedaḥ //

DANDIN: KAVYADARSA, Pariccheda 2 (incomplete!): Verses 2.1-144, 310-368
based on the edition by S.K. Belvalkar, Poona 1924.

Input by Reinhold Gruenendahl

Plain Text version

kāvyaśobhākarān dharmān alamkārān pracakṣate /
te cādyāpi vikalpyante kas tān kārtsnyena vaksyati // 2.1 //
kimtu bījam vikalpānām pūrvācāryaiḥ pradarsitam /
tad eva pratisamskartum ayam asmatpariśramah // 2.2 //
kāścīn mārgavibhāgartham uktāḥ prāg apy alamkriyāḥ /
sādhāraṇam alamkāra- jātam anyat pradarsyate // 2.3 //

svabhāvākhyānam upamā rūpakam dīpakāvṛttiḥ /
ākṣepo 'rthāntaranyāso vyatireko vibhāvanā // 2.4 //
samāsātīśayotprekṣā hetuḥ sūkṣmo lavaḥ kramaḥ /
preyo rasavad ūrjasvi paryāyoktam samāhitam // 2.5 //
udāttāpahnutīśleṣa- viśeṣās tulyayogitā /
virodhāprastutastotre vyājastutinidarśane // 2.6 //
sahoktiḥ parivrṛtyāśiḥ- samkīrṇam atha bhāvīkam /
iti vācām alamkāra darśitāḥ pūrvasūribhiḥ // 2.7 //

[svabhāvokti (= svabhāvākhyāna = jāti)]

nānāvastham padārthānām rūpam sāksād vivṛṇvatī /
svabhāvoktis ca jātis cety ādyā sālamkṛtir yathā // 2.8 //

[svabhāvokti: jāti]
tuṇḍair ātāmrakuṭilaiḥ pakṣair haritakomalaiḥ /
trivarnarājibhiḥ kaṇṭhair ete mañjugirah śukāḥ // 2.9 //

[- svabhāvokti: kriyā]
kalakvaṇitagarbheṇa kaṇṭhenāghūrṇitekṣaṇah /
pārāvataḥ paribhramya riraṁsuś cumbati priyām // 2.10 //

[- svabhāvokti: guṇa]
badhnann aṅgeṣu romāñcam kurvan manasi nirvṛtim /
netre cāmīlayann eṣa priyāsparsah pravartate // 2.11 //

[- svabhāvokti: dravya]
kaṇṭhekālah karasthena kapālenenduśekharah /
jātābhiḥ snigdhatāmraḥ āvirāsīd vṛṣadhvajah // 2.12 //

jātikriyāguṇadravya- svabhāvākhyānam idṛṣam /
śāstreṣv asyaiva sāmrajyam kāvyeṣv apy etad īpsitam // 2.13 //

[upamā]
yathā kathāncid sādṛśyam yatrodhbhūtam pratīyate /
upamā nāma sā tasyāḥ prapañco 'yam nidarśyate // 2.14 //

[- dharmopamā]
ambhoruham ivātāmram mugdhe karatalam tava /
iti dharmopamā sāksāt tulyadharmapradarśanāt // 2.15 //

[- vastūpamā]
rājīvam iva te vaktram netre nīlotpale iva /

iyam̐ pratīyamānaika- dharmā vastūpamaiva sā // 2.16 //

[- viparyāsopamā]
tavānanam ivonnidram aravindam abhūd iti /
sā prasiddhiviparyāsād viparyāsopameṣyate // 2.17 //

[- anyo'nyopamā]
tavānanam ivāmbhojam ambojam iva te mukham /
ity anyo'nyopamā sāyam anyo'nyotkarṣaśamsinī // 2.18 //

[- niyamopamā]
tvanmukham kamalenaiva tulyam̐ nānyena kenacit /
ity anyasāmyavyāvṛtter iyam̐ sā niyamopamā // 2.19 //

[- aniyamopamā]
padmam̐ tāvat tavānveti mukham anyac ca tādr̥ṣam /
asti ced astu tatkārity asāv aniyamopamā // 2.20 //

[- samuccayopamā]
samuccayopamāpy asti na kāntyaiiva mukham̐ tava /
hlādanākhyena cānveti karmaṇendum itīdr̥ṣī // 2.21 //

[- atīśayopamā]
tvayy eva tvanmukham̐ dr̥ṣtam̐ dr̥ṣyate divi candramāḥ /
iyaty eva bhidā nānyety asāv atīśayopamā // 2.22 //

[- utprekṣitopamā]
mayy evāsyā mukhaśrīr ity alam̐ indor vikatthanaiḥ /
padme 'pi sā yad asty evety asāv utprekṣitopamā // 2.23 //

[- adbhutopamā]
yadi kimcid bhavet padmam̐ subhru vibhrāntalocanam /
tat te mukhaśriyam̐ dhattām̐ ity asāv adbhutopamā // 2.24 //

[- mohopamā]
śaśīty utprekṣya tanvaṅgi tvanmukham̐ tvanmukhāśayā /
indum apy anudhāvāmīty eṣā mohopamā smṛtā // 2.25 //

[- samśayopamā]
kim padmam̐ antarbhṛāntāli kim te lolekṣaṇam̐ mukham /
mama dolāyate cittam̐ itīyam̐ samśayopamā // 2.26 //

[- nirṇayopamā]
na padmasyendunigrāhyasy- endulajjākārī dyutiḥ /
atas tvanmukham̐ evedam̐ ity asau nirṇayopamā // 2.27 //

[- śleṣopamā]
śīśīrām̐supratispardhi śrīmat surabhigandhi ca /
ambhojam̐ iva te vaktram̐ ity śleṣopamā smṛtā // 2.28 //

[- samānopamā]

sarūpaśabdavācyatvāt sā samānopamā yathā /
bālevodyānamāleyam sā(1)la()kā(3)nanaśobhinī // 2.29 //

[- nindopamā]
padmaṁ bahurajaś candraḥ kṣayī tābhyāṁ tavānanam /
samānam api sotsekam iti nindopamā smṛtā // 2.30 //

[- praśamsopamā]
brahmaṇo 'py udbhavaḥ padmaṁ candraḥ śambhuśirodhṛtaḥ /
tau tulyau tvanmukheneti sā praśamsopamocyate // 2.31 //

[- ācikhyāsopamā]
candreṇa tvanmukhaṁ tulyam ity ācikhyāsu me manaḥ /
sa guṇo vāstu doṣo vety ācikhyāsopamāṁ viduḥ // 2.32 //

[- virodhopamā]
śatapattram śaraccandras tvadānanam iti trayam /
parasparavirodhīti sā virodhopamā matā // 2.33 //

[- pratiśedhopamā]
na jātu śaktir indos te mukhena pratigarjitum /
kalaṅkino jaḍasyeti pratiśedhopamaiva sā // 2.34 //

[- caṭūpamā]
mṛgekṣaṇāṅkaṁ te vaktram mṛgeṇaivāṅkitaḥ śaśī /
tathāpi sama evāsau notkarṣīti caṭūpamā // 2.35 //

[- tattvākhyānopamā]
na padmaṁ mukham evedaṁ na bhṛṅgau cakṣuṣī ime /
iti vispaṣtasādrśyāt tattvākhyānopamaiva sā // 2.36 //

[- asādhāraṇopamā]
candrāravindayoḥ kāntim atikramya mukhaṁ tava /
ātmanaivābhavat tulyam ity asādhāraṇopamā // 2.37 //

[- abhūtopamā]
sarvpadmaprabhāsāraḥ samāhṛta iva kvacit /
tvadānanam vibhātīti tām abhūtopamāṁ viduḥ // 2.38 //

[- asaṁbhāvitopamā]
candrabimbād iva viṣaṁ candanād iva pāvakaḥ /
paruṣā vāg ito vaktrād ity asaṁbhāvitopamā // 2.39 //

[- bahūpamā]
candanodakacandrāṁsu- candrakāntādiśītaḥ /
sparśas tavety atīśayam bodhayantī bahūpamā // 2.40 //

[- vikriyopamā]
candrabimbād ivotkīrṇam padmagarbhād ivoddhṛtam /
tava tanvaṅgi vadanam ity asau vikriyopamā // 2.41 //

[- māloṣamā]

pūṣṇy āṭapa ivāhṇīva pūṣā vyomṇīva vāsaraḥ /
vikramas tvayy adhāl lakṣmīm iti māloṣamā matā // 2.42 //

[- vākyārthoṣamā; zwei Arten]

vākyārtheṇaiva vākyārthaḥ ko 'pi yady upamīyate /
ekānekevaśabdāt sā vākyārthoṣamā dvidhā // 2.43 //

[- (1.) vākyārthoṣamā mit einem iva]

tvadānanam adhīrākṣam āvirdaśanadīdhiti /
bhramadbhṛṅgam ivālakṣya- kesaram bhāti paṅkajam // 2.44 //

[- (2.) vākyārthoṣamā mit mehreren iva]

nalinyā iva tanvaṅgyās tasyāḥ padmam ivānanam /
mayā madhuvrateneva pāyam pāyam aramyata // 2.45 //

[- prativastūṣamā]

vastu kiṁcid upanyasya nyasanāt tatsadharmaṇaḥ /
sāmyapratītir astīti prativastūṣamā yathā // 2.46 //
naiko 'pi tvādrśo 'dyāpi jāyamāneṣu rājasu /
nanu dviṭīyo nāsty eva pārijāṭasya pādapaḥ // 2.47 //

[- tulyayogopamā]

adhikena samīkṛtya hīnam ekakriyāvidhau /
yad bruvanti smṛtā seyaṁ tulyayogopamā yathā // 2.48 //
divo jāgarti rakṣāyai pulomārīr bhuvo bhavān /
asurās tena hanyante sāvalepās tvayā nṛpāḥ // 2.49 //

[- hetūṣamā]

kāntyā candramasaṁ dhāmnā sūryaṁ dhairyena cārṇavam /
rājann anukaroṣīti saiśā hetūṣamā matā // 2.50 //

na liṅgavacane bhinne na hīnādhikatāpi vā /

upamādūṣanāyālam yatrodvego na dhīmatām // 2.51 //

strīva gacchati ṣaṅḍho 'yam vakty eṣā strī pumān iva /

prāṇā iva priyo 'yam me vidyā dhanam ivārjitam // 2.52 //

bhavān iva mahīpāla devarājo virājate /

alam amśumataḥ kakṣām āroḍhum tejasā nṛpāḥ // 2.53 //

ity evam ādau saubhāgyaṁ na jahāty eva jātucit /

asty eva kvacid udvegaḥ prayoge vāgvidām yathā // 2.54 //

haṁsīva dhavalaś candraḥ sarāṁsīvāmalam nabhaḥ /

bhartṛbhakto bhaṭaḥ śveva khadyoto bhāti bhānuvat // 2.55 //

īdrśam varjyate sadbhiḥ kāraṇam tatra cintyatām /

guṇadoṣavicārya svayam eva manīṣibhiḥ // 2.56 //

ivavadvāyathāśabdāḥ samānanibhasamṇibhāḥ /

tulyasaṁkāśanikāśa- prakāśapratirūpakāḥ // 2.57 //

pratipakṣapratidvaṁdvi- pratyānīkavīrodhinaḥ /

sadrṣadsdrśasaṁvādi- sajāṭiyānuvādinaḥ // 2.58 //

pratibimbapratichanda- sarūpasamasammitāḥ /

salakṣaṇasadrkṣābhā- sapakṣopamitopamāḥ // 2.59 //
kalpadeśīyadeśyādīḥ prakhyapratīnidhī api /
savarnatūlatau śabdau ye cānyūnārthavādīnaḥ // 2.60 //
samāśāś ca bahuvrīhiḥ śāśāṅkavadanādiṣu /
spardhate jayati dveṣṭi druhyati pratigarjati // 2.61 //
ākrośaty avajānāti kadhāyati nindati /
viḍambayati saṁdhatte hasatīrṣyaty asūyati // 2.62 //
tasya muṣṇāti saubhāgyam tasya kāntim vilumpati /
tena sārddham vighṇāti tulām tenādhirohati // 2.63 //
tatpadavyām padam dhatte tasya kakṣām vigāhate /
tam anvety anubadhnāti tacchīlam tanniṣedhati // 2.64 //
tasya cānukarotīti śabdāḥ sādrśyam ūcakāḥ /
upamāyām ime proktāḥ kavīnām buddhisaukhyadāḥ // 2.65 //

[rūpaka]

[- samastarūpaka]

upamaiva tirobhūta- bheda rūpakam ucyate /
yathā bāhulatā pāṇi- padmam caraṇapallavaḥ // 2.66 //

[- asamastarūpaka]

aṅgulyaḥ pallavāny āsan kusumāni nakhārciṣaḥ /
bāhū late vasantaśrīs tvam naḥ pratyakṣacārīṇi // 2.67 //

[- samastavyastarūpaka]

ity etad asamastākhyam samastam pūrvarūpakam /
smitam mukhendora jyotsneti samastavyastarūpakam // 2.68 //

[- sakalarūpaka]

tāmrāṅgulidalaśreṇi nakhadīdhitikesaram /
dhriyate mūrdhni bhūpālair bhavaccaraṇapaṅkajam // 2.69 //
aṅgulyādau dalādītvam pāde cāropya padmatām /
tadyogyasthānavinyāsād etat sakalarūpakam // 2.70 //

[- avayavarūpaka]

akasmād eva te caṇḍi sphuritādharapallavam /
mukham muktāruco dhatte gharmāmbhaḥkaṇamañjarīḥ // 2.71 //
mañjarīkṛtya gharmāmbhaḥ pallavīkṛtya cādharām /
nānyathā kṛtam atrāsyam ato 'vayavarūpakam // 2.72 //

[- avayavirūpakam]

valgitabhru galadgharma- jalam ālohitekṣaṇam /
vivṛṇāti (!) madāvasthām idam vadanapaṅkajam // 2.73 //
avīkṛtya mukhāṅgāni mukham evāravindatām /
āsīd gamitam atredam ato 'vayavirūpakam // 2.74 //

[- ekāṅgarūpaka]

madapāṭalagaṇḍena raktanetrotpalena te /
mukhena mugdhaḥ so 'py eṣa jano rāgamayaḥ kṛtaḥ // 2.75 //
ekāṅgarūpakam caitad evam dvīprabhṛtīny api /
aṅgāni rūpayanty atra yogāyogau bhīdākarau // 2.76 //

[- yuktarūpaka]
smitapuṣpojjvalaṁ lola- netrabhṛṅgam idaṁ mukham /
iti puṣpadvirephāṇāṁ saṅgatyā yuktarūpakam // 2.77 //

[- ayuktarūpaka]
idaṁ ārdrasmitajyotsnaṁ snigdhanetrotpalaṁ mukham /
iti jyotsnotpalāyogād ayuktaṁ nāma rūpakam // 2.78 //

[- viṣamarūpaka]
rūpaṇād aṅgino 'ṅgānāṁ rūpaṇārūpaṇāśrayāt /
rūpakam viṣamaṁ nāma lalitaṁ jāyate yathā // 2.79 //
madaraktakapolena manmathas tvanmukhendunā /
nartitabhrūlatenālaṁ mardituṁ bhuvanatrayam // 2.80 //

[- saviśeṣaṇarūpaka]
haripādaḥ śīrolagna- jahnukanyājalāṁśukaḥ /
jayaty asuraniḥśaṅka- surānandotsavadhvajaḥ // 2.81 //
viśeṣaṇasamagrasya rūpaṁ ketor yadīdṛśam /
pāde tadarpaṇād etat saviśeṣaṇarūpakam // 2.82 //

[- viruddharūpaka]
na mīlayati padmāni na nabho 'py avagāhate /
tvanmukhendur mamāsūnāṁ haraṇāyaiva kalpate // 2.83 //
akriyā candrakāryāṇāṁ anyakāryasya ca kriyā /
atra saṁdarśyate yasmād viruddhaṁ nāma rūpakam // 2.84 //

[- heturūpaka]
gāmbhīryeṇa samudro 'si gauraveṇāsi parvataḥ /
kāmadatvāc ca lokānāṁ asi tvaṁ kalpapādapaḥ // 2.85 //
gāmbhīryapramukhair atra hetubhiḥ sāgaro giriḥ /
kalpadrumaś ca kriyate tad idaṁ heturūpakam // 2.86 //

[- śiṣṭarūpaka]
rājahaṁsopabhogārthaṁ bhramaraprārthyasaurabham /
sakhi vaktrāmbujam idaṁ taveti śiṣṭarūpakam // 2.87 //

iṣṭaṁ sādharmaḥ yavaidharma- darśanād gauṇamukhyayoḥ /
upamāvyatirekākhyāṁ rūpakadvitayaṁ yathā // 2.88 //

[- upamārūpaka]
ayam ālohitacchāyo madane mukhacandramāḥ /
saṁnaddhodayarāgasya candrasya pratigarjati // 2.89 //

[- vyatirekarūpaka]
candramāḥ pīyate devair mayā tvanmukhacandramāḥ /
asamagro 'py asau śaśvad ayam āpūrṇamaṇḍalaḥ // 2.90 //

[- ākṣeparūpaka]
mukhacandrasya candratvam ittham anyopatāpinaḥ /
na te sundari saṁvādīty etad ākṣeparūpakam // 2.91 //

[- samādhānarūpaka]
mukhendur api te caṇḍi mām nirdahati nirdayam /
bhāgyadoṣān mamaiveti tat samādhānarūpakam // 2.92 //

[- rūpakarūpaka]
mukhapaṅkajaraṅge 'smin bhrūlatānartakī tava /
līlanṛtyam karotīti ramyam rūpakarūpakam // 2.93 //

[- āpahnavarūpaka]
naitan mukham idam padmam na netre bhramarāv imau /
etāni kesarāṅy eva naitā dantārciṣas tava // 2.94 //
mukhāditvam nivartyaiva padmāditvena rūpaṅāt /
udbhāvitaguṇotkarṣam tat tv āpahnavarūpakam // 2.95 //

na paryanto vikalpānām rūpakopamayoṛ atah /
dīnmātram darśitam dhīrair anuktam anumīyatām // 2.96 //

[dīpaka]

jātikriyāguṇadravya- vācinaikatra vartinā /
sarvavākyopakāraś cet tad āhur dīpakam yathā // 2.97 //

[- ādidīpaka: jāti]
pavano dakṣiṇaḥ parṇam jīrṇam harati vīrudhām /
sa evāvanatāṅginām mānabhaṅgāya kalpate // 2.98 //

[- ādidīpaka: kriyā]
caranti caturambhodhi- velodyāneṣu dantinaḥ /
cakravālādrikuṅeṣu kundabhāso guṇāś ca te // 2.99 //

[- ādidīpaka: guṇa]
śyāmalāḥ prāvṛṣeṇyābhir diśo jīmūtapāṅktibhiḥ /
bhuvāś ca sukumārābhir navaśādvalarājibhiḥ // 2.100 //

[- ādidīpaka: dravya]
viṣṇunā vikramasthena dānavānām vibhūtayaḥ /
kvāpi nītāḥ kuto 'py āsann ānītā daivatarddhayaḥ // 2.101 //

ity ādidīpakāny uktāny evam madhyāntayor api /
vākyayor darśayiṣyāmaḥ kāni cittāni tadyathā // 2.102 //

[- madhyadīpaka: jāti]
nṛtyanti niculotsaṅge gāyanti ca kalāpinaḥ /
badhnanti ca payodeṣu dṛṣo harṣāśrugarbhiṅḥ // 2.103 //

[- madhyadīpaka: kriyā]
mando gandhavahaḥ kṣāro vahnir induś ca jāyate /
carcācandanapātaś ca śastrapātaḥ pravāsinām // 2.104 //

[- antadīpaka: dravya (Komm.: jāti)]

jalām jaladharodgīrṇām kulām grhaśikhaṇḍinām /
calām ca taḍitām dāma balām kusumadhanvanāḥ // 2.105 //

[- antadīpaka: kriyā]
tvayā nīlotpalam karṇe smareṇāstram śarāsane /
mayāpi maraṇe cetasa trayam etat samam kṛtam // 2.106 //

[- (ādidīpaka): mālādīpaka]
śuklaḥ śvetārciṣo vṛddhyai pakṣaḥ pañcaśarasya saḥ /
sa ca rāgasya rāgo 'pi yūnām ratyutsavaśriyaḥ // 2.107 //
ity ādidīpakatve 'pi pūrvapūrvavyapekṣiṇī /
vākyamālā prayukteti tan mālādīpakam matam // 2.108 //

[- viruddhārthadīpaka]
avalepam anaṅgasya vardhayanti balāhakāḥ /
karśayanti tu gharmasya mārutoddhūtaśikarāḥ // 2.109 //
avalepapadenātra balāhakapadena ca /
kriye viruddhe samyukte tad viruddhārtham dīpakam // 2.110 //

[- ekārthadīpaka]
haraty ābhogam āśānām grhṇāti jyotiṣām gaṇam /
ādatte cādya me prāṇān asau jaladharāvalī // 2.111 //
anekaśabdopādānāt kriyaikaivātra dīpyate /
yato jaladharāvalyā tasmād ekārthadīpakam // 2.112 //

[- śliṣṭārthadīpaka]
hr̥dyagandhavahās tuṅgās tamālaśyāmalatviṣaḥ /
divi bhramanti jīmūtā bhuvī caite mataṅgajāḥ // 2.113 //
atra dharmair abhinnānām abhrāṇām dantinām tathā /
bhramaṇenaiva sambandha iti śliṣṭārthadīpakam // 2.114 //

anenaiva prakāreṇa śeṣānām api dīpake /
vikalpānām avagatir vidhātavyā vicakṣaṇaiḥ // 2.115 //

[āvṛtti]
arthāvṛtīḥ padāvṛttir ubhayāvṛttir eva ca /
dīpakasthāna eveṣṭam alaṅkāratrayam yathā // 2.116 //

[- arthāvṛtti]
vikasanti kadambāni sphuṭanti kuṭajadrumāḥ /
unmīlanti ca kandalyo dalanti kakubhāni ca // 2.117 //

[- padāvṛtti]
utkaṅṭhayati meghānām mālā vṛndam kalāpinām /
yūnām cotkaṅṭhayaty eva mānasam makaradhvajāḥ // 2.118 //

[- ubhayāvṛtti (artha u. pada)]
jītvā viśvam bhavān atra viharaty avarodhanaiḥ /
viharaty apsarobhis te ripuvargo divam gataḥ // 2.119 //

[ākṣepa]

pratiṣedhoktir ākṣepas traikālyāpekṣayā tridhā /
athāsya punar ākṣepya- bhedānantyād anantatā // 2.120 //

[- vṛttākṣepa]
anaṅgaḥ pañcabhiḥ puṣpair viśvaṁ vyajayateṣubhiḥ /
ity asaṁbhāvyaṁ atha vā vicitrā vastuśaktayaḥ // 2.121 //
ity anaṅgajayāyoga- buddhir hetubalād iha /
pravṛttaiva yad ākṣiptā vṛttākṣepaḥ sa īdrśaḥ // 2.122 //

[- vartamānākṣepa]
kutaḥ kuvalayaṁ karṇe karoṣi kalabhāṣiṇi /
kim apāṅgam aparyāptam asmin karmaṇi manyase // 2.123 //
sa vartamānākṣepo 'yaṁ kurvaty evāsitotpala /
karṇe kāciti priyeṇaivaṁ cātukāreṇa rudhyate // 2.124 //

[- bhaviṣyadākṣepa]
satyaṁ bravīmi na tvaṁ mām draṣṭuṁ vallabha lapsyase /
anyacumbanasamkrānta- lākṣāraktena cakṣuṣā // 2.125 //
so 'yaṁ bhaviṣyadākṣepaḥ prāg evātīmanasvinī /
kadācid aparādho 'sya bhāvīty evam arunddhayat // 2.126 //

[- dharmākṣepa]
tava tanvaṅgi mithyaiva rūḍham aṅgeṣu mārḍavam /
yadi satyaṁ mṛdūny eva kim akāṇḍe rujanti mām // 2.127 //
dharmākṣepo 'yaṁ ākṣiptam aṅganāgātramārḍavam /
kāmukena yad atraivaṁ karmaṇā tadvirodhinā // 2.128 //

[- dharmyākṣepa]
sundarī sā bhavaty evaṁ vivekaḥ kena jāyate /
prabhāmātraṁ hi taralaṁ dṛśyate na tadāśrayaḥ // 2.129 //
dharmyākṣepo 'yaṁ ākṣipto dharmī dharmāṁ prabhāhvayam /
anujñāyaiva yad rūpam atyāścaryaṁ vivakṣatā // 2.130 //

[- kāraṇākṣepa]
cakṣuṣī tava rajyete sphuraty adharapallavaḥ /
bhruvau ca bhugne na tathāpy aduṣṭasyāsti me bhayam // 2.131 //
sa eṣa kāraṇākṣepaḥ pradhānaṁ kāraṇaṁ bhīyaḥ /
svāparādho niṣiddho 'tra yat priyeṇa paṭīyasā // 2.132 //

[- kāryākṣepa]
dūre priyatamaḥ so 'yaṁ āgato jaladāgamaḥ /
dṛṣṭāś ca phullā niculā na mṛtā cāsmi kiṁ nv idam // 2.133 //
kāryākṣepaḥ sa kāryasya maraṇasya nivartanāt /
tatkāraṇam upanyasya dāruṇaṁ jaladāgamam // 2.134 //

[- anujñākṣepa]
na ciram mama tāpāya tava yātrā bhaviṣyati /
yadi yāsyasi yātavyam alam āśaṅkayātra te // 2.135 //
ity anujñāmukhenaiva kāntasyākṣipyate gatiḥ /
maraṇaṁ sūcayantyaiva so 'nujñākṣepa ucyate // 2.136 //

[- prabhutvākṣepa]

dhanam ca bahu labhyam te sukham kṣemam ca vartmani /
na ca me prāṇasamdehas tathāpi priya mā sma gāḥ // 2.137 //
ity ācakṣāṇayā hetūn priyayātrānubandhinaḥ /
prabhutvenaiva ruddhas tat prabhutvākṣepa ucyate // 2.138 //

[- anādarākṣepa]

jīvitāsā balavati dhanāsā durbalā mama /
gaccha vā tiṣṭha vā kānta svalvasthā tu niveditā // 2.139 //
asāv anādarākṣepo yad anādaravad vacaḥ /
priyapraṇāyam rundhatyā prayuktam iha raktayā // 2.140 //

[- āśīrvacanākṣepa]

gaccha gacchasi cet kānta panthānaḥ santu te śivāḥ /
mamāpi janma tatraiva bhūyād yatra gato bhavān // 2.141 //
ity āśīrvacanākṣepo yad āśīrvādavartmanā /
svāvasthām sūcayantyaiva kāntayātrā niṣidhyate // 2.142 //

[- paruṣākṣepa]

yadi satyaiva yātrā te kāpy anyā mṛgyatām tvayā /
aham adyaiva ruddhāsmi randhrāpekṣeṇa mṛtyunā // 2.143 //
ity eṣa paruṣākṣepaḥ paruṣākṣarapūrvakam /
kāntasyākṣipyate yasmāt prasthānam premanighnayā // 2.144 //

[- sācivyākṣepa]

// 2.145 // ... // 2.309 // missing

[śleṣa (= śliṣṭa)]

śliṣṭam iṣṭam anekārtham ekarūpānvitam vacaḥ /
tad abhinnaḥ padam bhinna- padaprāyam iti dvidhā // 2.310 //

[- abhinnaḥ padasleṣa]

asāv udayam ārūḍhaḥ kāntimān raktamaṇḍalaḥ /
rājā harati lokasya ḥṛdayam mṛdubhiḥ karaiḥ // 2.311 //

[- bhinnaḥ padasleṣa]

doṣā(3)kareṇa sambadhnan[n / n]a[[]kṣatrapathavartinā /
rajnā Pradoṣo mām ittham apriyam kim na bādhte // 2.312 //

upamārūpakākṣepa- vyatirekādigocarāḥ /

prāg eva darśitāḥ śleṣā darśyante kecanāpare // 2.313 //

asty abhinnaḥ kriyāḥ kaścid aviruddhakriyā 'paraḥ /

viruddhakarmā cāsty anyāḥ śleṣo niyamavān api // 2.314 //

niyamākṣeparūpokitir avirodhī virodhy api /

teṣām nidarśaneṣv eva rūpam āvir bhaviṣyati // 2.315 //

[- abhinnaḥ kriyāsleṣa]

vakrāḥ svabhāvamadhurāḥ śamsantyo rāgam ulbaṇam /

ḍṛṣo dūtyāś ca karṣanti kāntābhiḥ preṣitāḥ priyān // 2.316 //

[- aviruddhakriyaśleṣa]
madhurā rāgavardhinyaḥ komalāḥ kokilāgiraḥ /
ākarmaṇyante madakalāḥ śliṣyante cāsitekṣaṇāḥ // 2.317 //

[- viruddhakarmaśleṣa]
rāgam ādarśayann eṣa vāruṇīyogavardhitam /
tirobhavati gharmāmśur aṅgajas tu vijṛmbhate // 2.318 //

[- niyamavacchleṣa]
nistriṁśatvam asāv eva dhanuṣy evāsya vakratā /
śareṣv eva narendrasya mārgaṇatvaṁ ca vartate // 2.319 //

[- niyamākṣeparūpoktiśleṣa]
padmānām eva daṇḍeṣu kaṇṭakas tvayi rakṣati /
athavā dṛṣyate rāgi- mithunāliṅganeṣv api // 2.320 //

[- avirodhiśleṣa]
mahībhṛd bhūrikatakas tejasvī niyatodayaḥ /
dakṣaḥ prajāpatīś cāsīt svāmī śaktidharaś ca saḥ // 2.321 //

[- virodhiśleṣa]
acyuto 'py avṛṣacchedī rājāpy aviditakṣayaḥ /
devo 'py avibudho jajñe śamkaro 'py abhujamgavān // 2.322 //

[viśeṣokti]
guṇajātikriyādīnām yatra vaikalyadarśanam /
viśeṣadarśanāyaiva sā viśeṣoktir iṣyate // 2.323 //

[- viśeṣokti: guṇa]
na kaṭhoraṁ na vā tikṣṇam āyudham puṣpadhanvanaḥ /
tathāpi jitam evāsīd amunā bhuvanatrayam // 2.324 //

[- viśeṣokti: jāti]
na devakanyakā nāpi gandharvakulasambhavā /
tathāpy eṣā tapobhaṅgam vidhātum vedhaso 'py alam // 2.325 //

[- viśeṣokti: kriyā]
na baddhā bhrukutir nāpi sphurito daśanacchadaḥ /
na ca raktābhavad dṛṣṭir jitam ca dviṣatām balam // 2.326 //

[- viśeṣokti: dravya]
na rathā na ca mātaṅgā na hayā na ca pattayaḥ /
strīṇām apāṅgadṛṣṭyaiva jīyate jagatām trayam // 2.327 //

[- viśeṣokti: hetu]
ekacakro ratho yantā vikalo viśamā hayāḥ /
ākrāmaty eva tejasvī tathāpy arko nabhastalam // 2.328 //
saiśā hetuviśeṣoktis tejasvīti viśeṣaṇāt /
ayam eva kramo 'nyeṣām bhedaṇām api kalpate // 2.329 //

[tulyayogitā]

vivakṣitagūṇotkr̥ṣṭair yat samīkṛtya kasyacit /
kīrtanam stutinindārtham sā matā tulyayogitā // 2.330 //

yamaḥ kubero varuṇaḥ sahasrākṣo bhavān api /
bibhr̥ty ananyaviśayām lokapāla iti śrutim // 2.331 //
saṃgatāni mṛgākṣīṇām taḍidvilasitāni ca /
kṣaṇadvayam na tiṣṭhanti ghanārabdhāny api svayam // 2.332 //

[virodhacakra]
viruddhānām padārthānām yatra saṃsargadarśanam /
viśeṣadarśanāyaiva sa virodhaḥ smṛto yathā // 2.333 //
kūjitaṃ rājahamsānām vardhate madamañjulam /
kṣīyate ca mayūrāṇām rutam utkrāntasauṣṭhavam // 2.334 //
prāvṛṣṇenyair jaladharair ambaram durdināyate /
rāgeṇa punar ākrāntam jāyate jagatām manaḥ // 2.335 //
tanumadhyam pṛthuśroṇi raktauṣṭham asitekṣaṇam /
natanābhi vapuḥ strīṇām kam na hany unnatastanam // 2.336 //
mṛṇālabāhu rambhoru padmotpalamukheṣaṇam /
api te rūpam asmākam tanvi tāpāya kalpate // 2.337 //
udyānamārutoddhūtās cūtacampakareṇavaḥ /
udaśrayanti pānthānām aspr̥śanto 'pi locane // 2.338 //
kṛṣṇārjunānuraktāpi dṛṣṭiḥ karṇāvalambinī /
yāti viśvasanīyatvaṃ kasya te kalabhāṣiṇī // 2.339 //

ity anekaprakāro 'yam alamkāraḥ pratīyate /

[aprustutaprasāmsā]
aprustutaprasāmsā syād aprakānteṣu yā stutiḥ // 2.340 //
sukham jīvanti hariṇā vaneṣv aparasevinaḥ /
arthair ayatnasulabhair jaladarbhāṅkurādibhiḥ // 2.341 //
seyam aprastutaivātra mṛgavṛttiḥ prasasyate /
rājānuvartanakleśa- nirviṇṇena manasvinā // 2.342 //

[vyājastuti]
yadi nindann iva stauti vyājastutir asau stutā /
doṣābhāsā guṇā eva labhante yatra saṃnidhim // 2.343 //
tāpasenāpi rāmeṇa jiteyam bhūtadhāriṇī /
tvayā rājñāpi seveyam jītā mā bhūn madas tava // 2.344 //
puṃsaḥ purāṇād ācchidya śrīs tvayā paribhujyate /
rājann ikṣvākuvaṃśasya kim idam tava yujyate // 2.345 //
bhujāṅgabhogasaṃsaktā kalatram tava medinī /
ahaṃkāraḥ parām koṭim ārohati kutas tava // 2.346 //
iti śleṣānuviddhānām anyeṣāṃ copalakṣyatām /
vyājastutiprakārāṇām aparyantaḥ pravistarāḥ // 2.347 //

[nidarśana]
arthāntarapravṛttena kiṃcit tatsadr̥śam phalam /
sad asad vā nidarśyeta yadi tat syān nidarśanam // ॐFॐH //
udayann eva savitā padmeṣv arpayati śriyam /
vibhāvayitum ṛddhīnām phalam suhṛdanugraham // 2.349 //
yāti candrāmśubhiḥ spr̥ṣṭā dhvāntarājī parābhavam /

sadyo rājaviruddhānām sūcayanti durantatām // 2.350 //

[sahokti]

sahoktiḥ sahabhāvasya kathanām guṇakarmanām /
arthānām yo vinimayaḥ parivṛttis tu sā yathā // 2.351 //
saha dirghā mama śvāsair imāḥ samprati rātrayaḥ /
pāṇḍurās ca mamaivāṅgaiḥ saha tās candrabhūṣaṇāḥ // 2.352 //
vardhate saga pānthānām mūrchayā cūtamañjarī /
patanti ca samam teṣām asubhir malayānilāḥ // 2.353 //
kokilālāpasubhagāḥ sugandhivanavāyavaḥ /
yānti sārđham janānandair vṛddhim surabhivāsarāḥ // 2.354 //
ity udāhṛtayo dattāḥ sahokter atra kāścana /

[parivṛtti]

kriyate parivṛtteś ca kimcid rūpanirūpaṇam // 2.355 //
śastraprahāram dadatā bhujena tava bhūbhujām /
cirārjitaṁ hṛtam teṣām yaśaḥ kumudapāṇḍuram // 2.356 //

[āśis]

āśir nāmābhilaṣite vastuny āśamsanam yathā /
pātu vaḥ paramam jyotir avānmanasagocaram // 2.357 //

[saṁsr̥ṣṭi]

ananvayasasaṁdehāv upamāsv eva darśitau /
upamārūpakam cāpi rūpakeṣv eva darśitam // 2.358 //
utprekṣābheda evāsāv utprekṣāvayavo 'pi ca /
nānālamkārasaṁsr̥ṣṭiḥ saṁsr̥ṣṭis tu nigadyate // 2.359 //
aṅgāṅgibhāvāvasthānam sarveṣām samakakṣatā /
ity alamkārasaṁsr̥ṣṭer lakṣaṇīyā dvayī gatiḥ // 2.360 //
ākṣipanty aravindāni tava mugdhe mukhaśriyam /
kośadaṇḍasamagrānām kim eṣām asti duṣkaram // 2.361 //
(limpatīva tamo 'ṅgāni varṣativāñjanam nabhaḥ /
asatpuruṣaseveva dṛṣṭir niṣphalatām gatā // 2.362 //)
śleṣaḥ sarvāsu puṣṇāti priyo vakroktiṣu śriyam /
bhinnam dvidhā svabhāvoktir vakroktiś ceti vānmayam // 2.363 //

[bhāvika]

bhāvikatvam iti prāhuḥ prabandhaviṣayam guṇam /
bhāvaḥ kaver abhiprāyaḥ kāvyeṣv āsiddhi yaḥ sthitaḥ // 2.364 //
parasparopakāritvam sarveṣām vastuparvaṇām /
viśeṣaṇānām vyarthānām akriyā sthānavarṇanā // 2.365 //
vyaktir uktikramabalād gambhīrasyāpi vastunaḥ /
bhāvāyattam idaṁ sarvam iti tad bhāvikaṁ viduḥ // 2.366 //

yac ca saṁdhyāṅgavṛtṭyaṅga- lakṣaṇādyāgamāntare /
vyāvarṇitam idaṁ ceṣṭam alamkāratayaiva naḥ // 2.367 //
panthā sa eṣa vivṛtaḥ parimānavṛtṭyā saṁkṣipyā vistaram anantam alamkriyānām /
vācām atītya viṣayam parivartamānān abhyāsa eva vivarītum alam viśeṣān // 2.368 //

// ity ācāryadaṇḍinaḥ kṛtau kāvyādarśe 'rthālamkāravibhāgo nāma dvitīyaḥ paricchedaḥ //